

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

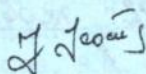
КОСИК Іван Миколайович

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ТРУДОВОЇ КУЛЬТУРИ
УЧНІВ СЕРЕДЬНОГО І СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ

- 1997 -

АВ 38.582

Дисертацією є рукопис
Робота виконана у Прикарпатському
університеті імені Василя Стефаника

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
СКУЛЬСЬКИЙ Р.П. Директор науково-
методичного центру "Українська
етнопедагогіка і народознавство" АПН
України і Прикарпатського університету
імені Василя Стефаника

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00751473 (R)

ні опоненти - доктор педагогічних наук, професор,
академік АПН України Тхоржевський Д.О.
Завідувач кафедри трудового навчання і
креслення Українського державного
педагогічного університету імені М.П.
Драгоманова

Кандидат педагогічних наук Тименко М.П.
Завідувач лабораторії трудового вихо-
вання і профорієнтації Інституту
проблем виховання АПН України

проводна установа - Уманський державний педагогічний
інститут ім. П.Г.Тичини

Захист відбудеться 13 листопада 1997 року о 14 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.34 в Київ-
ському університеті імені Тараса Шевченка /252601, м.Київ,
вул.Володимирська, 60/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київсь-
кого університету імені Тараса Шевченка /252601, м.Київ,
вул.Володимирська, 58, кімн. 210/.

Автореферат розісланий "12" новтїля 1997 року

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

О.В.ПЛАХОТНІК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми.

Поступовий перехід України до ринкової економіки зумовлює об'єктивну потребу у принципово нових підходах до аналізу та оцінювання процесу і результатів трудової діяльності людини. Істотно зростають вимоги до її трудової культури як інтегральної якості, що характеризує притаманну їй систему цінностей та зумовлює характер і продуктивність її трудової діяльності.

У зв'язку з цим завдання виховання трудової культури учнів набуває особливої актуальності. Його практичне розв'язання є одним з головних аспектів національного виховання підростаючого покоління, на що вказується в Державній національній програмі "Освіта" /Україна ХХІ століття/.

Авторами найвагоміших досліджень проблем трудової підготовки школярів були такі відомі в Україні та країнах зарубіжжя вчені, як Ю.П.Аверічев, П.М.Андріанов, П.Р.Атутов, М.І.Бабкін, О.К.Бешенков, В.Л.Горський, І.І.Зарецька, В.О.Кальней, С.У.Калюга, Є.Г.Костяшкін, О.С.Молотоборова, В.О.Поляков, М.М.Скаткін, Д.О.Тхоржевський, Д.І.Чечель, В.В.Чеботарьов та ін.

Різними аспектами трудового виховання учнів присвятили свої дослідження П.Р.Атутов, Ю.К.Бабанський, Ю.К.Васильєв, Л.І.Гольдін, А.Я.Журкіна, Є.С.Зайцев, В.М.Коротов, О.І.Кочетов, Л.П.Кураков, І.І.Лукінов, Ю.М.Пахомов, Л.Ф.Спірін, Б.М.Ступарик, В.О.Сухомлинський, І.Д.Чернишенко, В.Г.Урчукін.

Питання змісту, форм і методів трудового навчання знайшли своє відображення в працях А.В.Вихруща, Г.Є.Левченко, В.М.Мадзігона, Т.М.Мальковської, В.О.Полякова, Б.М.Терещука, В.І.Туташинського, Д.О.Тхоржевського, В.В.Чебишева; професійної орієнтації - Т.А. Буянової, М.Є.Касаткіна, Є.А.Климова, Є.Г.Костяшкіна, Є.М.Павлютенкова, М.М.Скаткіна, В.Д.Симоненка, М.П.Тименка, М.М.Чистякова; організації суспільно корисної, продуктивної праці та науково-технічної творчості - Л.К.Балясної, А.Ф.Крючкова, В.М. Оржеховської, Р.П.Скульського, Д.І.Фельдштейна. Але практичного вирішення проблеми трудової підготовки учнів, до початку 90-их років досягти так і не вдалося.

Однією з найвагоміших причин цього було й те, що до не-

давнього часу теорія і практика трудового виховання молоді орієнтувалися на зовсім інші, аніж теперішні, засади організації суспільного виробництва, зумовлені різними формами власності. Тому успадкована система трудового виховання учнів загальноосвітньої школи неспроможна забезпечити формування в них високої трудової культури, оскільки вона вступає в суперечність з новими тенденціями соціально-економічного та політичного розвитку нашого суспільства і сучасними виховними ідеалами.

Невідповідність рівня трудової підготовки школярів потребам сьогодення та недостатній ступінь розробленості цієї проблеми в теоретико-методологічному та методичному аспектах зумовили вибір теми нашого дослідження **"Педагогічні умови виховання трудової культури учнів середнього і старшого шкільного віку"**.

В якості **об'єкта** дослідження було обрано процес виховання трудової культури учнів загальноосвітньої школи, а його **предметом** - трудова підготовка учнів середнього та старшого шкільного віку.

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити педагогічні умови організації трудової підготовки школярів, яка забезпечує розвиток високого рівня їх трудової культури.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що істотного підвищення трудової культури учнів загальноосвітньої школи можна домогтися за умов, коли: а/ напрям навчальної праці кожного учня визначати на основі його психофізіологічних особливостей, життєвих потреб, інтересів і запитів; б/ зміст навчальної праці відповідатиме обраному напряму та індивідуальним особливостям школяра; в/ навчальна праця буде спрямована на отримання особистісно та громадсько значущого результату; г/ праця носить творчий характер; д/ управління процесом трудової підготовки учнів здійснюється на науковій основі.

У відповідності з **об'єктом, предметом, метою та гіпотезою дослідження** були визначені такі його **завдання**:

- в'ясувати суть поняття "трудова культура", осмислити її склад, структуру, методику та критерії оцінювання;
- вивчити стан проблеми виховання трудової культури учнів у педагогічній науці й практиці;
- виробити концептуальні засади виховання трудової куль-

тури учнів середнього і старшого шкільного віку;

- розробити, обґрунтувати та експериментально апробувати педагогічну модель виховання трудової культури учнів, визначити та дослідити педагогічні умови її реалізації.

Теоретико-методологічну основу дослідження складає: вчення про роль праці у різнобічному розвитку людини; основні положення теорії пізнання, педагогіки та психології, що стосуються аналізу соціально-психологічних і педагогічних явищ; сучасні наукові уявлення про господарсько-трудова діяльність людини в умовах ринкової економіки та ідеї щодо підготовки до такої діяльності підростаючих поколінь в установах освіти.

У процесі дослідження були використані такі **методи**: теоретичний аналіз наукових праць і нормативно-правових документів, що стосуються проблем трудової підготовки школярів, анкетування вчителів та учнів, вибіркові бесіди з ними, педагогічний експеримент. Для обробки результатів дослідження використовувались методи кількісного аналізу.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Рожнівської та Яворівської середніх шкіл Косівського, Печеніжинської Коломийського та Чортовецької Городенківського районів.

Дослідження проводилось у три етапи з 1990 по 1997 роки.

На першому етапі /1990-1991 роки/ вивчено літературні джерела з теми та практичний досвід, осмислено суть проблеми, здійснено аналіз позитивних і негативних явищ у її вирішенні.

На другому етапі /1991-1993 роки/ теоретично обґрунтовано педагогічні умови виховання трудової культури учнів, була розроблена регіональна концепція трудової підготовки учнів Прикарпаття.

На третьому етапі /1993-1997 р.р./ проведено педагогічний експеримент, здійснено аналіз та узагальнення результатів дослідження, а також їх літературне оформлення.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що отримані результати збагачують уявлення про трудову підготовку молоді новими підходами до вирішення цієї проблеми, які знайшли своє втілення у розробленій з участю дисертанта концепції, у виявленні педагогічних умов її реалізації.

Теоретичне значення дослідження полягає у введенні в науковий обіг поняття "трудова культура", осмисленні її складу і

структури, обґрунтуванні педагогічних умов виховання трудової культури учнів при переході до ринкових відносин.

Практична цінність дослідження полягає у виробленні методичних рекомендацій та дидактичних матеріалів, що знайшли своє застосування в практиці виховання трудової культури школярів.

Особистий внесок автора: створено регіональну концепцію трудової підготовки учнів середніх і старших класів, визначено педагогічні умови її практичної реалізації.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалась використанням дослідницьких методів, адекватних меті і завданням дослідження, а також запровадженням результатів у практику навчально-виховної роботи загальноосвітніх шкіл.

На захист виносяться:

1. Склад і структура трудової культури учнів, методика її вивчення та критерії оцінювання.
2. Концептуальні засади трудової підготовки школярів.
3. Принципи, зміст і форми виховання трудової культури учнів середнього і старшого шкільного віку.

Апробація результатів дослідження.

Апробація й впровадження результатів дослідження здійснювались через видання наукових праць /брошур, статей, доповідей/, методичних рекомендацій, виступи на нарадах, семінарах і курсах підвищення кваліфікації організаторів освіти у Прикарпатському університеті імені Василя Стефаника, Івано-Франківському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників.

Основні результати дослідження були предметом обговорення на науково-теоретичних та науково-практичних конференціях. Серед них: "Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні" /наукова конференція Першого світового конгресу гуцулів, м.Івано-Франківськ, 1993/; "Проблеми Гуцульщини" /Міжнародна науково-практична конференція, м.Косів, 1993/; "Соединение обучения с производительным трудом учащихся в условиях нового механизма хозяйствования" /Тула, 1990/; "Модернізація системи освіти в Україні на засадах національних традицій та етнопедagogіки, гуманізації і демократизації, світового досвіду" /м.Івано-Франківськ, 1995/; "Трудова підготовка учнів загальноосвітніх шкіл Прикарпаття" /м.Коломия, 1994/ та ін.

Структура дисертації: дисертація /всього 157 стор./ складається зі вступу, двох розділів, висновків, бібліографії /162 найменувань/, 1 додаток, містить 2 таблиці, 2 схеми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано гіпотезу і розкрито наукову новизну, обґрунтовано теоретичне і практичне значення дослідження, сформульовано положення, що виносяться на захист, викладено відомості про апробацію і впровадження результатів проведеної роботи.

У першому розділі **"Виховання трудової культури учнів загальноосвітньої школи як педагогічна проблема"** розкрито суть поняття "трудова культура", її склад і структуру, а також результати аналізу стану досліджуваної проблеми у педагогічній науці й практиці, обґрунтовано концептуальні засади її вирішення в практичному аспекті.

На сторінках педагогічної літератури не знаходимо однозначного трактування поняття "трудова культура". Найбільш прийнятне, на наш погляд, наукове тлумачення цього змісту знаходимо у творах В.О.Сухомлинського: **"Суть трудової культури - роль, місце трудової діяльності в духовному житті людини, інтелектуальна насиченість і повнота, моральне багатство, громадянська цілеспрямованість трудової творчості"**. /Виділено автором - І.К./ . /Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-и томах. -Т.4. -К.: Радянська школа, 1977, -С.301-302/. На його думку, трудова культура - це такий ступінь духовного розвитку людини, коли вона не може жити без праці в ім'я загального блага, коли праця наповнює її життя високими моральними натхненнями, коли вона духовно збагачує життя.

Він наголошував на тому, що "... гармонійного всебічного розвитку, освіченості, духовного багатства, моральної чистоти - усього цього людина досягає лише за умови, коли поряд з інтелектуальною, моральною, естетичною і фізичною культурою вона досягає високого ступеня культури праці, трудової творчості" /Там же, - С. 301/.

Доведено, що трудова культура не тільки пов'язана з означеними вище видами культури, але й синтезує їх.

Отже, поняття "трудова культура" характеризує **інтегровану**

якість людини, що поєднує в собі найголовніші, життєво важливі цінності: характерологічні, емоційно-вольові, духовно-моральні, інтелектуальні, естетичні, фізичні та інші.

Крім цього, характер і результати трудової діяльності людини зумовлюються **рівнем і змістом** здобутих нею **знань, практичних умінь і навичок**. А це означає, що поруч з означеними вище складовими трудової культури до її складу неодмінно входять **аксіологічний /знання/ та праксеологічний /уміння, навички/ компоненти.**

Склад і структура трудової культури представлені на схемі 1.

Трудова культура людини характеризує також її ставлення до праці, морально-психологічну **готовність до неї, інтелектуальні здібності та емоційно-вольові якості**. Її **мотиваційний компонент ґрунтується** на потребах, нахилах та інтересах людини, - словом, на всій системі цінностей, що визначають **соціально-психологічну спрямованість особистості**. Реально вони **проявляються у ставленні до праці, її продуктів, засобів, людей праці тощо.**

Головними засобами виховання трудової культури учнів є **навчання, профорієнтаційна робота і посильна праця**, в умовах якої учні у тій або іншій формі стають суб'єктами навчально-пізнавальної та навчально-трудової діяльності, в тому числі творчої та дослідницької, і завдяки цьому при належній педагогічній організації цієї діяльності досягають різнобічного розвитку у відповідності з реальними індивідуальними можливостями, тобто отримують належну трудову підготовку.

Розкриваючи суть поняття "трудова підготовка", дослідники визначили основні ланки системи означеного нами процесу. Зокрема, Ю.П.Аверічев, Б.В.Чеботарьов, М.А.Міхатова виділили такі її складові, як **трудове навчання, суспільно кориску, продуктивну працю, професійну орієнтацію, позакласну і позашкільну виховну роботу з технічної творчості і сільськогосподарського дослідництва**. П.Р.Атутов, В.О.Кальней, С.У.Калюга, І.Д.Чечель та інші, крім означених ланок системи трудової підготовки учнів, ввели у її склад **трудове виховання** та наголошували на тому, що ...трудова підготовка - це комплексне поняття, яке об'єднує в якості своїх компонентів оволодіння основами наук". /Атутов П.Р., Кальней В.А., Калюга С.У., Чечель І.Д. Трудовая

СКЛАД І СТРУКТУРА ТРУДОВОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДИНИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ
УМОВИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Схема 1

підготовка школьників /Под ред. Атутова П.Р./ -К.: Рад. школа, 1987, -С.6/.

Деякі науковці /Д.О.Тхоржевський, А.В.Вихрущ, Г.Є.Левченко, Б.М.Терещук, В.І.Туташинський/ розглядають систему трудової підготовки як **"цілісний безперервний процес, спрямований на формування соціально-активної, творчої особистості, здатної примножувати матеріальні та духовні цінності"**. /Концепція трудової підготовки школярів України //Освіта, -1993. -30 серпня, -С.8/.

Суть трудової підготовки учнів, як одного з провідних аспектів виховання трудової культури, визначається **метою, основними завданнями, які її конкретизують, змістом, методами та формами її організації**. Ці елементи цілісної педагогічної системи знайшли достатньо повне висвітлення у наукових працях.

Але найвні здобутки педагогічної науки не можуть бути повною мірою використані в практиці сучасної школи.

Трансформація державного устрою зумовлює орієнтацію на різні форми власності, включаючи й приватну, а значить й на підприємництво, конкурентноздатність, швидку переорієнтацію на попит ринку тощо. За таких обставин вимоги до людини-трудівника істотно зростають. Тому з позиції об'єктивних потреб сьогодення традиційна система завдань трудової підготовки школярів є неповною в тому розумінні, що навіть ідеальне їх вирішення неспроможне забезпечити виховання тієї інтегральної якості трудівника, що дістала назву **трудової культури**.

Нові суспільно-економічні вимоги зумовили об'єктивну потребу у розробці регіональної концепції трудової підготовки молоді.

Найістотнішими відмінностями створеної з участю дисертанта концепції "Трудова підготовка учнів загальноосвітніх шкіл Прикарпаття" є:

а/ орієнтація педагогічних колективів на максимальне врахування особливостей господарсько-економічної та виробничо-трудової діяльності людей в умовах Прикарпаття;

б/ розвиток творчого потенціалу особистості на основі індивідуального підходу до учнів та диференціації змісту і процесу трудового навчання та виховання;

в/ врахування інтересів, нахилів, запитів дітей та їх батьків при виборі профілю трудової підготовки;

г/ поєднання традиційних і новітніх технологій у навчально-трудовій діяльності;

д/ налагодження педагогічної співпраці школи, сім'ї, громадськості щодо реалізації завдань виховання трудової культури дітей та управління даним процесом;

е/ динамічність і прогностичність системи трудової підготовки учнів, поетапна її ступеневість з виходом на навчально-виховні комплекси /школа-профтехучилище, школа- вищий навчальний заклад I-II та III-IV рівнів акредитації/.

Ідеї, закладені у зміст виробленої концепції, були використані автором для розробки шляхів удосконалення трудової підготовки учнів середніх і старших класів.

У другому розділі "**Педагогічні умови вдосконалення трудової підготовки школярів**" висвітлено шляхи удосконалення змісту шкільної освіти як вихідної умови виховання трудової культури учнів, організації їх поглибленої трудової підготовки та наукового управління цим процесом.

У науково-педагогічній літературі показано, що ряд цінностей, які є компонентами трудової культури учнів, актуалізуються як у розумовій, так і фізичній праці. Це, зокрема, стосується психологічних компонентів трудової культури людини /мотиваційного, інтелектуального, вольового та ін./, формування яких **є прерогативою всіх без винятку вчителів незалежно від того, які навчальні предмети вони викладають.**

Проблема формування змісту шкільної освіти, який служив би вихованню трудової культури учнів, частково вирішена на рівні теоретико-методологічного осмислення: вироблено концепцію державного стандарту загальної середньої освіти, орієнтовний базовий навчальний план, що містить перелік основних освітніх галузей, які служать основою для розробки змісту шкільної освіти на рівні навчальних предметів, підручників і посібників.

Групою науковців у складі В.Дідуха, Г.Левченко, В.Сидоренка, Б.Терещука під керівництвом академіка АПН України Д.Тхоржевського розроблено проект Державного стандарту загальної середньої освіти з галузі "Технологія", в якому виділяються п'ять змістових ліній: основи виробництва; продуктивна праця; профорієнтація; трудове виховання; творча праця.

На їх основі в дисертації визначено найголовніші уміння /господарсько-економічні, виробничо-трудова, профорієнтаційні,

організаційно-виробничі, творчо-конструктивні/, що складають **праксеологічний**, та знання /господарсько-економічні, виробничо-технологічні, екологічні, естетичні, правові/, які репрезентують **аксіологічний компонент** трудової культури людини.

Вихідною педагогічною умовою виховання трудової культури учнів визнано **організацію їх поглибленої трудової підготовки в межах державного стандарту в поєднанні з раціональним використанням освітньо-виховних можливостей регіонального та шкільного компонентів змісту шкільної освіти.**

Для практичної апробації ідей, **закладених у регіональну концепцію**, було розроблено орієнтовну педагогічну модель організації поглибленої трудової підготовки учнів, яка максимально сприяла б вихованню трудової культури школярів.

Основні її завдання зводились до того, щоб:

- спираючись на закономірності розвитку природи та суспільства, ознайомлювати учнів з основами сучасного виробництва;

- забезпечувати професійне самовизначення школярів;
- формувати в учнів у процесі предметно-перетворюючої діяльності якості особистості, що входять до складу трудової культури;

- сприяти розвитку творчого потенціалу особистості на основі індивідуального підходу до неї та диференціації змісту навчання.

На вирішення цих завдань спрямовувалась експериментальна робота. Вибір варіантивних видів трудової діяльності учнів у школах, де проводився експеримент, здійснювався з врахуванням виробничого оточення, особливостей місцевих умов, традицій, звичаїв, побажань батьків та дітей, наявної навчально-матеріальної бази, кадрів тощо.

Доведено, що основними педагогічними умовами вирішення цих завдань є реалізація таких принципів, як:

- орієнтація на місцеві види трудової діяльності людей;
- добровільність у виборі учнями профілю трудової підготовки, який зумовлений об'єктивною потребою демократизації та гуманізації педагогічного процесу;

- налагодження педагогічної співпраці школи з батьками у виборі профілю трудової підготовки та її реалізації;

- поєднання традиційних і новітніх технологій у навчаль-

но-трудо́вій діяльності учнів;

- врахування реальних можливостей школи щодо забезпечення належних умов трудової підготовки учнів.

Педагогічний процес, побудований на перелічених принципах, в умовах експериментальної роботи дав змогу виявити ряд провідних ідей, реалізація яких має істотний вплив на виховання трудової культури. Одна з них - це **ідея орієнтації на особисту значущість результатів праці для учня**. Вона потребує глибокого осмислення та подолання певних стереотипів, зокрема стереотипу орієнтації вихованця на суспільну значимість праці. Ідея суспільної значущості праці сама по собі є прогресивною, якщо інтереси та потреби особи співпадають із суспільними інтересами та потребами. Проте, однобічна орієнтація учнів на суспільну значущість їх праці і повне нехтування їх особистісним ставленням до її результатів зумовлює істотне зниження її педагогічної ефективності.

Наступна ідея стосується **характеру навчально-трудо́вої діяльності учнів**. Ефективність праці істотно зростає, якщо вона носить **творчий характер**. Ця ідея своїми витокami сягає глибокої давнини і знаходить все більшу підтримку. Адже у ринкових відносинах творчість і винахідливість служать необхідною умовою успіху людини в трудовій діяльності.

Ще одна ідея - **ідея вирішення засобами праці цілого комплексу виховних завдань**. Її реалізація прослідковується в цілісному циклі праці, пов'язаному з виготовленням учнем посильного для себе виробу. У функціональному призначенні майбутнього виробу проявляється моральне начало праці, її гуманістичний /чи інший/ смисл. Проектування виробу, його виготовлення потребують актуалізації **творчого мислення**, потрібних **розрахунків, вимірів**, а також фізичних зусиль. Отже, який етап трудового циклу ми не розглядали б, в ньому неодмінно в тому або іншому аспекті **реалізується особистість**, що є суб'єктом праці, в усій повноті властивих їй цінностей.

Приведені ідеї були втілені у педагогічну модель трудової підготовки молоді в **експериментальних школах**. В якості контррольних були використані школи з традиційною системою трудового навчання та виховання учнів.

Для вивчення рівня трудової підготовки учнів використовувались такі характеристики: **ставлення до праці, ступінь теоре-**

тичної та практичної готовності до неї. Вивченням було охоплено 370 учнів 5-их, 7-их, 9-их і 11-их класів експериментальних та 311 школярів відповідних класів контрольних шкіл.

Проведений аналіз показав, що рівень та якість трудової підготовки учнів в експериментальних школах у середньому на 10 відсотків вищий, ніж у контрольних. Зокрема, за ставленням до праці він вищий на 9,8; рівнем теоретичної підготовки до праці - на 9,4; рівнем практичної підготовки до праці - на 10,8 відсотків.

Вивчення динаміки рівня трудової культури учнів у розрізі класів виявило одну характерну особливість. Якщо в учнів 5-их класів експериментальних і контрольних шкіл рівень трудової підготовки за всіма параметрами майже однаковий /відхилення складає від 1 до 5 відсотків/, то в наступних /7-их, 9-их, 11-их класах/ у школах, які працювали за експериментальною програмою, він поетапно зростає на 2-3 відсотки, а в контрольних - на 1-2 відсотки спадає.

Отже, умовами підвищення рівня трудової культури учнів є:

1. Врахування інтересів, нахилів, запитів дітей та їх батьків, місцевих традицій, виробничого оточення, потреб у тих чи інших фахівцях при розробці змісту, форм і методів трудової підготовки учнів.

2. Організація трудового виховання, профорієнтації, продуктивної, суспільно корисної праці школярів на принципах педагогічної та економічної доцільності, особистої зацікавленості кожного учня, забезпечення творчого характеру праці, диференційованого та індивідуалізованого підходу до неї.

3. Вироблення системи координації дій педагогічного колективу школи, позашкільних установ, органів місцевого самоврядування, батьків, громадськості, організацій, підприємств з питань трудової підготовки школярів.

Серед інших **важливих педагогічних умов** вирішення проблеми виховання трудової культури школярів **є добре організоване внутрішшкільне управління цим процесом**, що ґрунтується на принципах демократизації та гуманізації освіти в цілому та педагогічного процесу зокрема, **носить науковий характер**.

Управлінська діяльність досягає бажаного результату, якщо вона є **системною** і реалізується у декілька етапів. Найголовніші з них такі: **вивчення вихідного стану системи, яка є**

об'єктом управління /педаналіз/; розробка програми управління /планування/; практична реалізація цієї програми /організація/; вивчення проміжних станів системи, що є об'єктом управління /контроль/; розробка програм коректуючих дій /регулювання/; реалізація програми коректуючих дій /оцінка результатів/. /Виділено мною - I.K./.

На принципах системності було організоване управління трудовою підготовкою учнів в експериментальних школах.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дало підстави для таких **висновків**:

1. В умовах організації господарсько-економічного та виробничо-трудоного життя на ринкових засадах істотно змінюється характер трудової діяльності людини, зростають вимоги до неї, до її трудової культури, під якою розуміють інтегровану якість людини, що поєднує в собі морально-духовні, інтелектуальні, емоційновольові, естетичні, фізичні та інші людські цінності, що визначають характер і продуктивність її виробничо-трудоної діяльності.

У структуру трудової культури входять три головні компоненти: знання про людські цінності /аксіологічний/, здобуті нею практичні уміння та навички /праксеологічний/ і мотиваційно-ціннісне ставлення до праці /психологічний/. Педагогічним засобом їх формування є навчально-виховний процес, що будується на принципах диференційованого підходу до організації праці та педагогічної співпраці всіх учасників цього процесу, забезпечення наукового керівництва ним.

2. Вихідною умовою виховання трудової підготовки учнів є вироблення надійних теоретико-методологічних орієнтирів та їх втілення у відповідні концепції.

Створена колективом науковців загальнодержавна концепція трудової підготовки школярів в основному задовільняє потреби сьогодення. Але, крім загальнодержавної, конче потрібні регіональні концепції. Вироблення такої концепції для шкіл Прикарпаття було результатом проведеного дослідження.

3. Головними умовами виховання трудової культури учнів середнього та старшого віку в сучасній школі є:

а/ приведення змісту, форм і методів трудової підготовки учнів у відповідність з інтересами, нахилами, запитами дітей та їх батьків, особливостями регіону, місцевих традицій, ви-

робничого оточення, потребують у фахівцях;

б/ організація трудового виховання, профорієнтації, продуктивної суспільно корисної праці школярів на уроках, позаурочних заняттях чи вдома на принципах педагогічної та економічної доцільності, особистої зацікавленості кожного учня;

в/ забезпечення творчого характеру навчально-виховної діяльності, диференціації та індивідуалізації на основі наступності, доступності, врахування вікових особливостей та статі;

г/ створення кожній дитині умов для саморозвитку на основі психолого-педагогічного аналізу, відмови від примусу, гармонії інтересів особи, суспільства і держави;

д/ реалізація ідеї народності, втілення принципів природовідповідності, культуровідповідності, гуманізації, демократизації, європеїзму;

е/ вироблення системи координації дій педагогічного колективу, повашкільних установ, органів місцевого самоврядування, батьків, громадськості, організацій, підприємств з питань трудової підготовки школярів;

є/ створення відповідної навчально-матеріальної бази та якісний підбір педагогічних кадрів;

ж/ налагодження управління процесом виховання трудової культури учнів, специфічними особливостями якого є: **демократизм, гуманізм, педагогічна співпраця, творчість, дієвість.**

Проведене дослідження дало змогу сформулювати ряд постановочних питань і пропозицій:

- потрібні наукові дослідження, які розкривають вплив трудової культури на всесторонній розвиток особистості, формування у кожної молодої людини усвідомленої потреби в праці;

- необхідно виявити оптимальні шляхи виховання працелюбності, розумних потреб, переборення споживацької психології;

- очікують своєї розробки психолого-педагогічні основи і методика формування особистості школяра як майбутнього трудівника нового типу, критерії сформованості трудової культури у дітей різних вікових груп;

Зміст і концептуальні положення дослідження відображені у таких публікаціях:

1. В.М.Ступарик, І.М.Косик. Окремі аспекти виховання учнів у сучасній школі. - Івано-Франківськ, 1994.- 40 с. /Ав-

торський текст 21 с.

2. Косик І.М., Ізвекова Г.В. Формування трудової культури учнів засобами народознавства //Національне виховання учнів засобами українського народознавства. Посібник для вчителів/ За ред. про. Скульського Р.П. -Івано-Франківськ, 1995.- С. 126-137. Авторський текст 7 с.

3. Косик І.М. Педагогічні основи виховання трудової культури учнів //Обрії: Науково-методичний часопис Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. -Івано-Франківськ, 1997.- N.2.- С. 13-16.

4. Береговський З.Л., Косик І.М., Ступарик Б.М. Річний план роботи школи. Методичні рекомендації.- Івано-Франківськ, 1992.- 31 с. Авторський текст 10 с.

5. Косик І.М., Буняк В.І., Тимків В.В., Вівчарук Л.Д. Екологічне виховання учнів в школах та позашкільних установах. Методичні рекомендації.- Івано-Франківськ, 1996.- 50 с. Авторський текст 10 с.

6. Косик І.М. Врахування особливостей господарсько-економічної культури гуцулів у процесі виховання трудової культури учнів загальноосвітньої школи //Проблеми Гуцульщини: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м.Косів, 27-28 травня 1993 р., ч.III. - Чернівці, 1993.- С. 13-16.

7. Косик І.М. Гуцульська господарська культура і трудова підготовка школярів //Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: Матеріали наукової конференції Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17-18 серпня 1993 р. - Івано-Франківськ, 1994.- С. 133-134.

8. Косик І.М. Реалізація ідей диференційованого навчання в процесі розробки змісту трудової підготовки школярів // Модернізація системи освіти в Україні на засадах національних традицій та етнопедagogіки, гуманізації і демократизації, світового досвіду: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Івано-Франківськ, 1995.- С. 44-45.

9. О.Будник, І.Косик. Виховання елементів господарської культури учнів загальноосвітньої школи /Обрії: науково-методичний часопис Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників.- 1995.- N. 1.- С.

20-23. Авторський текст 2 с.

10. О.Будник, І.Косик. Гуцульські трудові традиції і проблеми рівнобічного виховання учнів. /Гуцульська школа.- 1997. - N.1.- С. 63-64. Авторський текст 1 с.

11. И.Косык. Необходим системный подход /Народное образование.- М.- 1986.- N.7.- С. 103-104.

12. Ступарик Б.М., Косик І.М. Формы организации производительного труда сельских школьников Ивано-Франковской области // Соединение обучения с производительным трудом в условиях нового механизма хозяйствования: Материалы Всесоюзной конференции.- Тула.- 1990,- С. 285-288. Авторський текст 1,5 с.

13. Береговський З.Л., Курляк І.О., Косик І.М. Устрій та національно-освітні традиції галицьких українських гімназій // Роль і місце гімназій у національному вихованні учнівської молоді: Матеріали науково-практичної конференції. -Івано-Франківськ, 1994.- С. 17-19. Авторський текст 2 с.

14. Хрущ В.Д., Косик І.М. Реалізація реформи загальноосвітньої школи на Івано-Франківщині // Тези обласної науково-практичної конференції, присвяченої 325-річчю заснування міста Івано-Франківська. -Івано-Франківськ, 1987.- С. 119-121. Авторський текст 1,5 с.

15. Іваночко А.В., Косик І.М., Скульський Р.П. Концепція трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл Прикарпаття // Поліття.- 1993.- листопад.- N.34 /124/. Авторський текст 5 с.

Косик І.М. Педагогічні умови виховання трудової культури учнів середнього і старшого шкільного віку. -Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 - теорія та історія педагогіки. - Київський університет імені Тараса Шевченка, Київ, 1997.

Теоретично обґрунтовується суть поняття "трудова культура", розроблена регіональна концепція трудової підготовки школярів, експериментально апробована педагогічна модель виховання трудової культури учнів середнього і старшого шкільного віку, досліджено педагогічні умови її реалізації.

Ключові слова: трудова культура, трудова підготовка, трудове навчання, трудове виховання.

Косык И.Н. Педагогические условия воспитания трудовой культуры учащихся среднего и старшего школьного возраста. -Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. - Киевский университет имени Тараса Шевченка. Киев, 1997.

Теоретически обосновывается сущность понятия "трудова культура", разработана региональная концепция трудовой подготовки школьников, экспериментально апробирована педагогическая модель воспитания трудовой культуры учащихся среднего и старшего школьного возраста, исследовано педагогические условия ее реализации.

Ключевые слова: трудовая культура, трудовая подготовка, трудовое обучение, трудовое воспитание.

Ivan Kocyk. Pedagogical basis of vocational education of students of high and middle school. - A manuscript.

Candidate's thesis on speciality 13.00.01 - theory and history of pedagogy. Kyiv, 1997.

The notion "Vocational education" has been given theoretical basis; the regional concept of labour training of students has been developed; a pedagogical model of vocational education of students of high and middle school has been experimentally tested; pedagogical basis for its operating have been investigated.

Key words: labour culture; labour training; vocational education; working education.

Ivan Kocyk

434194

Ав 38.582

Підписано до друку 04.10.1997 р. Формат 60×80/16.

Друк. аркушів 1. Тираж 100.

Науково-методичний центр "Українська етнопедagogіка і народознавство"
АПН України та Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, тел. 2-21-51.